

I. ΕΠΙΣΤΗΜΗ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ - ΑΛΗΘΕΙΑ

Ἐπάρχει βαθειὰ καὶ θεμελιώδης ἱκανοποίηση μὲ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἐξακριβώνει πράγματα, ποὺ εἶναι ἀληθῆ καὶ ποὺ χρησιμεύουν ὡς βάση γιὰ νέες ἐρευνες: — θὰ μπορούσε βέβαια τὸ πρᾶγμα νὰ γίνεται καὶ διαφορετικά. Πράγματι εἴμαστε τόσο πολὺ πεπεισμένοι, ὅτι οἱ κρίσεις μας εἶναι γενικὰ ἀβέβαιες καὶ ιδιόρρυθμες καὶ ὅτι ὅλοι οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι καὶ ἀντιλήψεις ἀλλάζουν διαρκῶς, ὥστε μένουμε πράγματι κατὰ πληκτοί, πῶς τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιστήμης ἐπιμένουν νὰ εἶναι ἀληθινὰ! Τὰ παλαιὰ χρόνια οἱ ἀνθρώποι δὲν ἐγνώριζαν καθόλου, ὅτι ὅλα τὰ ἀνθρώπινα μεταβάλλονται. Τὸ ἔθιμο τῆς ἠθικῆς τοὺς ἔκανε νὰ πιστεύουν, ὅτι ὀλόκληρος ὁ ἐσωτερικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου ἦταν δεμένος μὲ αἰώνια δεσμὰ στὴ σιδηρὰ ἀνάγκη: — ἴσως τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ ἀνθρώποι δοκίμαζαν παρόμοια ἠδονικὴ ἔκπληξη, ὅταν ἄκουαν ἱστορίες καὶ παραμύθια. Τὸ θαυμαστὸ τοὺς ἔκανε καλὸ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, ποὺ κάποτε θὰ τοὺς ἦταν βαρετὸ τὸ κανονικὸ καὶ τὸ αἰώνιο. Νὰ μπορούσαν γιὰ μιὰ φορὰ νὰ ὑψωθοῦν ἀπὸ τὸ ἔδαφος! Νὰ μετεωρίζονται! Νὰ γυρίζουν δῶ κι ἐκεῖ! Νὰ εἶναι τρελλοί! — αὐτὸ ἀνῆκε στὸν παράδεισο καὶ στὴ φαντασία τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων· ἐνῶ ἡ δική μας εὐδαιμονία μοιάζει μὲ τοῦ ναυαγοῦ, ποὺ βγῆκε στὴ στεριά καὶ πατεῖ μὲ τὰ δύο του πόδια στὸ παλαιό, στερεὸ ἔδαφος — καὶ τοῦ φαίνεται παράξενο, πῶς δὲ σαλεύει.

Μὲ ρωτᾶς, ποιά εἶναι ἡ ἰδιοσυγκρασία τῶν φιλοσόφων; ... Παραδείγματος χάριν, ὅτι στεροῦνται τοῦ ἱστορικοῦ αἰσθητηρίου, ὅτι μισοῦν ἀκόμα καὶ τὴν ἰδέα τοῦ Γίγνεσθαι, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι. Φαντάζονται, ὅτι τιμοῦν ἓνα πρᾶγμα ὅταν τὸ ἀποχωρίζουν ἀπ' τὴν ἱστορία *SUB SPECIE AETERNI*, — ὅταν τὸ κάνουν μούμια. Ὅλες οἱ ἰδέες ποὺ ἐπὶ χιλιάδες χρόνια πραγματεύθηκαν οἱ φιλόσοφοι, ὑπῆρξαν ἔννοιες μούμιες· τίποτε πραγματικὸ δὲ βγῆκε ἀπ' τὰ χέρια τους ζωντανό. Οἱ εἰδωλολάτρες αὐτοὶ τῶν ἐνοιῶν σκοτώνουν ἀπλῶς καὶ βαλσαμώνουν τὰ πράγματα μὲ τὴ λατρεία τους, — ἀπειλοῦν τὴ ζωὴ τοῦ κάθε τι, ποὺ λατρεύουν. Ὁ θάνατος, ἡ μεταβολή, τὸ γῆρας, ὅπως καὶ ἡ γέννηση καὶ ἀνάπτυξη εἶναι κατὰ τὴν γνώμη τους ἀντιρρήσεις—μάλιστα ἀνασκευές. Τὸ ὑπάρχον δὲν μπορεῖ νὰ ἐξελισσεται. Τὸ ἐξελισσόμενο ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ. Ὅλοι τους πιστεύουν, καὶ μάλιστα μέχρις ἀπελπισίας, εἰς τὸ ὄν. Ἐπειδὴ ὁμως

δὲν μποροῦν νὰ τὸ συλλάβουν, προσπαθοῦν νὰ βροῦν λόγους, γιὰ τοὺς ὁποίους τὸ προνόμιο αὐτὸ τοὺς εἶναι ἀπαγορευμένο. «Κάποια φαινομενικὴ ἀπλῶς ιδιότητα, κάποια πλάνη πρέπει νὰ εἶναι ἡ αἰτία, πὺ δὲν μποροῦν νὰ ἐξακριβώσουν τὴν φύση τοῦ ὄντος: πὺ εἶναι αὐτὸς πὺ τοὺς ἀπατᾷ;» «Τὸν κρατοῦμε», φωνάζουν χαρούμενοι, «εἶναι οἱ αἰσθήσεις!» Οἱ αἰσθήσεις αὐτές, ΠΟΥ ΣΕ ΑΛΛΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟΣΟ ΑΝΗΘΙΚΕΣ, μᾶς ἀπατοῦν ὡς πρὸς τὸν ἀληθῆ κόσμο. Τὸ συμπέρασμα: πρέπει νὰ ξεφορτωθούμε τὴν ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων, τοῦ Γίγνεσθαι, τῆς ἱστορίας, τοῦ ψεύδους.— Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ πίστις εἰς τὰς αἰσθήσεις, ἡ πίστις εἰς τὸ ψεῦδος. Συμπέρασμα: πρέπει νὰ λέμε «ὄχι» σὲ ὅ,τι πιστεύουν οἱ αἰσθήσεις: σὲ ὅλους τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους: σὲ κάθε τί πὺ ἀνήκει σὲ «λαό». Ἄς εἴμαστε φιλόσοφοι, μούμιες, μονοτονοθεῖστες, τυμβωρύχοι! Καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα μακριὰ ἀπ' τὸ σῶμα, τὴν ἐλεεινὴ αὐτὴ IDEE FIXE τῶν αἰσθήσεων, τὸ μολυσμένο ἀπ' ὅλα τὰ ὑπάρχοντα λογικὰ σφάλματα, ἀνασκευασμένο, πὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπάρχη, ἀν καὶ ἔχη τόση ἀναίδεια, ὥστε νὰ ποζάρη, σὰν νὰ ἦταν πραγματικό!

Μὲ αἶσθημα βαθυτάτου σεβασμοῦ ἐξαιρῶ τὸ ὄνομα τοῦ ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ. Ἄν οἱ ἄλλοι τοῦ φιλοσοφικοῦ συρφετοῦ ἀπέρριπταν τὶς ἀποδείξεις τῶν αἰσθήσεων, διότι οἱ αἰσθήσεις παρουσιάζουν τὸ πολλαπλοῦν καὶ τὴ μεταβολή, αὐτὸς ἀπέρριπτε τὴν ἴδια ἀπόδειξη, διότι παρουσίαζε τὰ πράγματα, σὰν νὰ εἶχαν διάρκεια καὶ ἐνότητα. Ἄκόμα κι ὁ Ἡράκλειτος ἀδίκησε σὲ κάτι τὶς αἰσθήσεις. Οἱ αἰσθήσεις δὲν ψεύδονται, οὔτε ὅπως πίστευαν οἱ Ἐλεάτες, οὔτε ὅπως ὁ ἴδιος πίστευε, ὅτι ψεύδονται, —δὲν ψεύδονται καθόλου. Οἱ ἐρμηνεῖες, πὺ δίνουμε ἐμεῖς στὴ μαρτυρία τῶν αἰσθήσεων, αὐτὲς εἶναι πὺ εἰσάγουν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ψεῦδος· παραδείγματος χάριν τὸ ψεῦδος τῆς ἐνότητας, τὸ ψεῦδος τῆς ὕλης, τῆς οὐσίας καὶ τῆς διαρκείας. Τὸ λογικὸ εἶναι ἡ αἰτία, πὺ νοθεύει τὴ μαρτυρία τῶν αἰσθήσεων. Ἐφ' ὅσον οἱ αἰσθήσεις μᾶς παρουσιάζουν τὴν κατάστασιν τοῦ Γίγνεσθαι, τοῦ φευγαλέου, τῆς μεταβολῆς, δὲν ψεύδονται. Ἄλλὰ ὁ Ἡράκλειτος θὰ ἔχη αἰωνίως δίκιο, ἐκεῖ πὺ διακηρύττει, ὅτι τὸ ὄν εἶναι κενὴ αὐταπάτη. Ὁ «φαινομενικὸς» κόσμος εἶναι ὁ μόνος κόσμος: ὁ ἀληθινὸς κόσμος δὲν εἶναι παρὰ ψευδῆς προσθήκη.

Καὶ τὰ λεπτὰ ὄργανα παρατηρήσεως εἶναι οἱ αἰσθήσεις μας! Ἡ ἀνθρώπινη αὐτὴ μύτη, παραδείγματος χάριν, ποὺ γι' αὐτὴ κανένας φιλόσοφος δὲ μίλησε ὡς τὰ σήμερα μὲ σεβασμὸν καὶ εὐγνωμοσύνην, εἶναι γιὰ τὴν ὥρα τὸ λεπτότατον προσαρμοσμένον ὄργανον, ποὺ διαθέτουμε: εἶναι ἱκανὴ νὰ καταγράψῃ καὶ τὴν παραμικρὴ μεταβολὴ κίνησης, ὅσο δὲ θὰ μπορούσε νὰ καταγράψῃ τὸ φασματοσκόπιον. Οἱ σημερινοὶ ἐπιστημονικοὶ μας θρίαμβοὶ ἐκτείνονται ἀκριβῶς τόσο, ὅσο ἀποδεχόμεσθε τὴ μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων — ἐπειδὴ τὶς ὄξυναμε, τὶς ὀπλίσαμε καὶ μάθαμε νὰ τὶς ἀκολουθοῦμε ὡς τὸ τέλος. Ὅ,τι μένει, εἶναι ἔκτρομα, δὲν εἶναι ἀκόμη ἐπιστήμη — δηλαδὴ εἶναι μεταφυσικὴ, θεολογία, ψυχολογία, ἐπιστημολογία, ἢ τυπικὴ ἐπιστήμη, ἢ διδασκαλία συμβόλων, ὅπως ἡ λογικὴ καὶ ἡ ἐφαρμοσμένη τῆς μορφῆς, τὰ μαθηματικά. Σὲ ὅλα αὐτὰ τὴν πραγματικότητα δὲν τὴν λαβαίνουν ὑπ' ὄψει καθόλου, οὔτε καὶ ὡς πρόβλημα ἀκόμα· τόσο λίγο λογαριάζεται, ὅσο καὶ τὸ ζήτημα ποὺ ἀφορᾷ τὴ γενικὴ ἀξία τέτοιων κατὰ συνθήκην συμβόλων, ὅπως ἡ λογικὴ.

* * *

Ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης σήμερα δὲν παρακαλύπεται πλέον ἀπ' τὸ ἐντελῶς τυχαῖον γεγονός, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φτάνει ἕως τὰ ἑβδομηντα ἔτη, πράγμα ποὺ συνέβαινε ἐπὶ πολὺ χρόνον. Κατὰ τὸ παρελθὸν οἱ ἄνθρωποι ἤθελαν μέσα στὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα νὰ περιλάβουν ὀλόκληρην τὴν ἑκτασὴ τῆς γνώσης καὶ ὅλες οἱ μέθοδοι τῆς γνώσης μετροῦνταν σύμφωνα μὲ τὴ γενικὴ αὐτὴ ἐπιθυμία. Δευτερεύοντα ζητήματα καὶ ἀτομικὰ πειράματα τὰ θεωροῦσαν ἀνάξια λόγου: οἱ ἄνθρωποι ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ συντομώτερον δρόμον μὲ τὴν ἐντύπωση, ὅτι, μὰ ποὺ τὸ πᾶν σὲ τοῦτον τὸν κόσμον φαινόταν, ὅτι εἶχε κανονιστῆ ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἡ πρόσκτηση γνώσης καὶ αὐτὴ εἶχε ρυθμιστῆ ἀνάλογα μὲ τὰ ὅρια τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Ὁ μυστικὸς πόθος ἦταν νὰ λύσουν τὰ πάντα μὲ μιὰ μονοκοντυλιά, μὲ μιὰ λέξην· καὶ τὸ ἔργον τὸ παρουσίαζαν μὲ τὸ σύμβολον τοῦ Γορδίου δεσμοῦ ἢ τοῦ αὐγοῦ τοῦ Κολόμβου. Δὲν ἀμφέβαλλε κανένας, ὅτι ἦταν δυνατόν νὰ φτάσῃ στὸ τέρας τῆς γνώσης κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ τοῦ Κολόμβου καὶ νὰ διευθετήσουν ὅλα τὰ ζητήματα μὲ μιὰ ἀπάντησιν. «Ἐπάρχει ἓνα μυστήριον πρὸς λύσιν», αὐτὸ θεωροῦνταν ὡς ὁ σκοπὸς

τῆς ζωῆς ἀπ' τὸ φιλόσοφο: ἦταν ἀνάγκη πρῶτα—πρῶτα ν' ἀνακαλύψουν, ποιὸ ἦταν αὐτὸ τὸ αἶνιγμα καὶ ὕστερα νὰ συμπυκνώσουν τὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου σὲ ἓναν ὅσον τὸ δυνατόν ἐπὶ αἰνιγματικὸ τύπο. Ἡ ἀπεριόριστη φιλοδοξία καὶ εὐχαρίστηση νὰ γίνῃ «ὁ ἐρμηνευτὴς τοῦ κόσμου» ἐγοήτευε τὰ ὄνειρα πολλῶν φιλοσόφων: Γιὰ τίποτε ἄλλο, νόμιζαν, δὲν ἔπρεπε νὰ σκοτίζονται σὲ τοῦτον τὸν κόσμον, παρὰ γιὰ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὅποιο θὰ ἔβγαναν γιὰ τὸ κάθε τι ἱκανοποιητικὸ συμπέρασμα. Ἔτσι ἡ φιλοσοφία κατάντησε νὰ γίνῃ ἓνας ὑπέρτατος ἀγώνας, πῶς νὰ κυριαρχήσουν τυραννικὰ ἐπὶ τῆς διανοίας καὶ κανένας δὲν ἀμφέβαλλε, ὅτι μιὰ τέτοια τυραννικὴ δεσποτεία ἐπιφυλάσσεται σὲ κάποιον πολὺ τυχερό, λεπτό, μεγαλοφυῆ, τολμηρὸ καὶ ἰσχυρὸ πρόσωπο—ἓνα καὶ μόνο ἄτομο!—καὶ πολλοὶ (ὁ τελευταῖος ἦταν ὁ Schopenhauer) φαντάστηκαν, ὅτι αὐτοὶ ἦταν τὸ προνομιοῦχο αὐτὸ πρόσωπο.

Συνέπεια τούτου εἶναι, ὅτι ἐν τῷ συνόλῳ ἡ ἐπιστήμη σήμερα ἔμεινε πολὺ πίσω ἐξ αἰτίας τῆς ἠθικῆς στενοκεφαλιᾶς τῶν ὀπαδῶν της καὶ ὅτι ἀπὸ τώρα καὶ πέρα θὰ πρέπει νὰ ἐπιδιώκουν τὴν πρόοδό της μὲ κάποιον ὑψηλότερον καὶ εὐγενικώτερον κίνητρο. «Τί σημασία ἔχω ἐγώ;», εἶναι γραμμένο πάνω ἀπ' τὴ θύρα τοῦ μέλλοντος φιλοσόφου.

* * *

Ἄν καὶ τὸ νὰ ἠθικολογῆ κανένας κινδυνεύει ἐδῶ ν' ἀποκαλυφθῆ, ὅτι εἶναι, αὐτὸ πού πάντοτε ὑπῆρξε — δηλαδὴ τίποτε ἄλλο παρὰ **MONTREER LES PLAIES** κατὰ τὸ Balzac, — θὰ τολμοῦσα νὰ διαμαρτυρηθῶ γιὰ τὴν ἐσφαλμένη καὶ ἐπιβλαβῆ ἀλλαγὴ ἱεραρχίας, ἡ ὁποία ἐντελῶς ἀνεπαίσθητα καὶ σὰν νὰ προέρχεται ἀπὸ ἀγαθὴ συνείδηση ἀπειλεῖ σήμερα νὰ ἐδραιωθῆ στὶς σχέσεις ἐπιστήμης καὶ φιλοσοφίας. Θέλω νὰ εἰπῶ, ὅτι πρέπει νάχη κανένας τὸ δικαίωμα ἀπὸ δική του πείρα—ἡ πείρα, ὅπως νομίζω, ὑπονοεῖ πάντοτε ἀτυχῆ πείρα; — νὰ πραγματεύεται ἓνα σπουδαῖο ζήτημα ἱεραρχίας, ἔτσι πού νὰ μὴ μιλάη, ὅπως ὁ τυφλὸς γιὰ τὰ χρώματα, ἢ κατὰ τῆς ἐπιστήμης, ὅπως οἱ γυναῖκες καὶ οἱ καλλιτέχνες («Ἄ! αὐτὴ ἡ τρομερὴ ἐπιστήμη!»! στενάζουν ἀπὸ ἔνστικτο καὶ ἀπὸ τὴ ντροπὴ τους, «πάντα ἀνακαλύπτει!») Ἡ διακέρυξη, ὅτι ὁ ἐπιστήμων εἶναι ἀνεξάρτητος, ὅτι χειραφετήθηκε ἀπ' τὴ φιλοσοφία, εἶναι ἓνα ἀπ' τὰ λεπτότερα συνεπακόλουθα πού ἔφερε ἡ δημοκρατικὴ ὀργάνωση καὶ τὸ ξε-

χαρβάλωμα: ὁ αὐτοθανασμός καὶ ἡ ξιπασιὰ τοῦ λογίου εἶναι σήμερα στὴν πλήρη τους ἀκμὴ—κι αὐτὸ δὲν θέλει νὰ εἰπῆ, πὼς ἔ αὐτοθανασμός στὴν περίπτωσι αὐτὴ βγάνει καλὴ μυρουδιά. Κι ἐδῶ ἐπίσης τὸ ἔνστικτο τοῦ ὄχλου κραυγάζει, «ἐλευθερία ἀπ' ὅλους τοὺς δεσπότες»! κι ἀφοῦ ἡ ἐπιστήμη ἀντιστάθηκε μὲ μεγάλη ἐπιτυχία στὴ θεολογία, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ἐπὶ πολὺ «ἡ θεραπευμένη», σχεδιάζει τῶρα μὲ τὴν ἀκολασία καὶ τὴν ἀδιακρισία της νὰ ὀρίσῃ νόμους γιὰ τὴ φιλοσοφία καὶ μὲ τὴ σειρά της νὰ κἀνῃ κι αὐτὴ «τὸν δεσπότην» — τί λέω! νὰ κἀνῃ τὸ ΦΙΛΟΣΟΦΟ γιὰ λογαριασμό της. Ἡ μνήμη μου — ἡ μνήμη ἑνὸς ἐπιστήμονος, παρακαλῶ! — εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὴν ἀπλοϊκότητα καὶ τὴν ἀνθάδεια, πὺν ἔχω ἀκούσει περὶ φιλοσοφίας καὶ φιλοσόφων ἀπὸ νεαρὸς φυσιολίφες καὶ γηραιὸς ἰατρούς (γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρω τοὺς πὺν καλλιεργημένους καὶ πὺν ξιπασμένους ἀπ' ὅλους τοὺς λογίους, τοὺς φιλολόγους καὶ τοὺς δασκάλους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔχουν ἔξ ἐπαγγέλματος καὶ τὰ δυό). Σὲ μιὰ περίπτωσι ἦταν ὁ εἰδικὸς πὺν κρατοῦσε ἔξ ἐνστίκτου τὴν ἀμυνα ἐναντίον κάθε συνθετικῆς ἐργασίας καὶ ἰκανότητος ἀλλῆ φορὰ ἦταν ὁ φιλόπονος ἐργάτης πὺν μυριζόταν ΟΤΙΥΜ καὶ μεγάλη πολυτέλεια στὴν ἐσωτέρικὴ οἰκονομία τοῦ φιλοσόφου καὶ πὺν μ' αὐτὸ ἐνιωθε τὸν ἑαυτὸ του παραπονεμένο καὶ μειωμένο. Σὲ μιὰ ἀλλῆ περίπτωσι ἦταν ὁ τυφλὸς στὰ χρώματα ὠφελιμιστής, πὺν νομίζει, ὅτι ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι τίποτε ἀλλο παρὰ σειρά ἀπὸ ἀνασκευασμένα συστήματα καὶ σπάταλη δαπάνη πὺν «κἀνέναν δὲν ὠφελεῖ». Ἄλλῃ φορὰ ἦταν καταφανῆς ὁ φόβος τοῦ κρυμμένου μυστικισμοῦ καὶ τῆς ὀριακῆς προσαρμογῆς τῆς γνώσης καὶ ἀλλῃ φορὰ ἦταν ἡ περιφρόνησι πρὸς ὠρισμένους φιλοσόφους, πὺν χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, ἀπλώθηκε ὥστε νὰ περιφρονῆται γενικὰ ἡ φιλοσοφία. Τέλος, πίσω ἀπὸ τὴν ἀγέρωχη περιφρόνησι τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ νεαρῶν λογίων, βρῆκα συχνότατα τὴν κακὴ ἐπίδρασι κάποιου ὠρισμένου φιλοσόφου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔπαυσαν γενικὰ νὰ ὑπακούουν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴ γοητεία ἐκείνου, πὺν περιφρονοῦσε κάθε ἀλλο φιλόσοφο — καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ γενικὴ δυσμένεια πρὸς κάθε φιλοσοφία.

Στὸ σύνολο, γενικῶς εἰπεῖν, ἐκεῖνο πὺν ἔβλαψε ριζικώτατα τὸ σεβασμὸ πρὸς τὴ φιλοσοφία κι ἀνοιξε τὴ θύρα στὸ ἔνστικτο τοῦ ὄχλου, πρέπει νὰ ἦταν τὸ γεγονός, ὅτι τῶν νεωτέρων φιλοσόφων ἡ φιλοσοφία ἦταν ἀνθρώπινη, πάρα πολὺ ἀνθρώπινη.

Πρέπει νὰ τὸ ἀναγνωρίσουμε, πόση ἀπόσταση χωρίζει τὸ δικό μας νεώτερο κόσμον ἀπὸ τὸ συνολικὸ *styl* τοῦ κόσμου τοῦ Ἡρακλείτου, τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Ἐμπεδοκλῆ καὶ ὅποιο ἄλλο ὄνομα ἔχουν ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ βασιλεῖς, οἱ μεγαλοπρεπεῖς ἐρημίτες τοῦ πνεύματος· καὶ πόσο δίκιο ἔχει ἕνας τίμιος ἐπιστήμων νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτό του ὅτι κατάγεται ἀπὸ καλύτερη οἰκογένεια, ὅταν βλέπει τέτοιους ἀντιπροσώπους τῆς φιλοσοφίας, τοὺς ὁποίους μὲ τὴ μόδα ποὺ ἐπικρατεῖ σήμερον, τοὺς βάνουν ἀκριβῶς τόσο ψηλά, ὅσο χαμηλά στέκουν οἱ ἴδιοι—στὴ Γερμανία παραδείγματος χάριν τοὺς δύο λέοντες τοῦ Βερολίνου, τὸν ἀναρχικὸ Eugen Dühring καὶ τὸ συρραφέα Eduard von Hartmann. Ἡ θεὰ ἰδίως τῶν φιλοσόφων αὐτῶν τῆς κακῆς ὥρας, ποὺ ὀνομάζον τὸν ἑαυτό τους «ρεαλιστὴ» ἢ «θετικιστὴ», αὐτὴ εἶναι ποὺ φυτεύει στὴν ψυχὴ τοῦ νεαροῦ καὶ φιλοδόξου λογίου ἐπικίνδυνη δυσπιστία: οἱ φιλόσοφοι ἐκεῖνοι εἶναι τὸ πολὺ πολὺ λόγιοι καὶ εἰδικότες, αὐτὸ εἶναι ὀλοφάνερο! Ὅλοι τους αὐτοὶ ἐνικήθη-
 καν καὶ ἐπέστρεψαν πάλι ὑπὸ τὴ δεσποτεία τῆς ἐπιστήμης· αὐτοὶ ποὺ πότε πότε εἶχαν πρὸ πολλὰς ἀξιώσεις ἀπ' τὸν ἑαυτό τους, χωρὶς νὰ χάνουν τὸ δικαίωμα στὸ «πρὸ πολλὰς» καὶ στὴν εὐθύνη του—καὶ ποὺ τῶρα ἐν πεποιθήσει, ἀπὸ μνησικακία καὶ ἐκδίκη-
 ση ἀντιπροσωπεύουν λόγῳ καὶ ἔργῳ τὴ ΔΥΣΠΙΣΤΙΑ πρὸς τὸ ὑψηλὸ ἔργο καὶ τὴν ὑπεροχὴ τῆς φιλοσοφίας. Τὸ κάτω κάτω, πῶς μποροῦσε νὰ γίνῃ ἄλλοιῶτα; Ἡ ἐπιστήμη σήμερον ἀκμάζει καὶ στὸ πρόσωπό της φαίνεται ὀλοκάθαρη ἢ ἀγαθὴ συνείδηση, ἐνῶ στὸ κατάντημα, ὅπου λίγο λίγο ἔφτασε ὀλόκληρη ἢ νεώτερη φιλοσοφία, ὅ,τι ἀπόμεινε σήμερον ἀπ' τὴ φιλοσοφία, προκαλεῖ τὴ δυσπιστία καὶ τὴ δυσαρέσκεια, ἀν' ὅχι τὴν καταφρόνια καὶ τὸν οἶκτο. Ἡ φιλοσοφία περιορίστηκε στὴ «θεωρία τῆς γνώσης» καὶ τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ ἀμφίβολη ἐπιστήμη ἐποχῶν καὶ διδασκαλία τῆς ὑπομονῆς: φιλοσοφία ποὺ ποτὲ δὲν προχωρεῖ πέρα ἀπ' τὸ κατώφλι καὶ ἀπαγορεύει στὸν ἑαυτό της αὐστηρὰ νὰ μπῆ μέσα—εἶναι δηλαδὴ φιλοσοφία στὰ τελευταῖα της, εἶναι τὸ τέλος, ἢ ἀγωνία, κάτι ποὺ προκαλεῖ τὸν οἶκτο. Πῶς μπορεῖ τέτοια φιλοσοφία—νὰ κυριαρχῇ!

Ἐπιμένω σὲ τοῦτο, νὰ πάψουν ἐπὶ τέλους οἱ ἄνθρωποι νὰ συγχέουν τοὺς φιλοσοφικοὺς ἐργάτες καὶ γενικὰ τοὺς ἐπιστήμονες μὲ τοὺς φιλοσόφους—καὶ ἀκριβῶς σ' αὐτὸ πρέπει νὰ δίνῃ κανένας ἀκριβοδίκαία «στὸν καθένα τὸ δικό του», κι ὅχι στοὺς

Μάνν: Ὁ Νίτσε

4

μὲν νὰ δίνει πάρα πολὺ καὶ στοὺς δὲ πάρα πολὺ λίγο. Θὰ εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ νὰ διαμορφωθῇ ὁ πραγματικὸς φιλόσοφος, νὰ ἔχη ἀνεβῆ ὁ ἴδιος κάποτε σ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ σκαλοπάτια, στὰ ὁποῖα στέκουν οἱ ὑπηρέτες του, οἱ ἐπιστημονικοὶ ἐργάτες τῆς φιλοσοφίας καὶ ὅπου πρέπει νὰ στέκουν· ὁ ἴδιος πρέπει ἴσως νὰ ἔχη χρηματίσει κριτικὸς καὶ δογματικὸς καὶ ἱστορικὸς καὶ ἔκτος ἀπ' αὐτὰ καὶ ποιητῆς καὶ συλλογεὺς καὶ ταξιδιώτης καὶ μαντευτῆς αἰνιγμάτων καὶ μοραλίστας καὶ προφήτης καὶ «ἐλεύθερο πνεῦμα» καὶ τὸ κάθε τι σχεδόν, γιὰ νὰ περάσῃ ὀλόκληρη τῆ σειρά τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιών καὶ κρίσεων, γιὰ νὰ εἶναι **ΙΚΑΝΟΣ** μὲ πλῆθος μάτια καὶ συνειδήσεις νὰ κοιτάζῃ ἀπὸ τὰ ὕψη πρὸς ὅποια ἀπόσταση, ἀπ' τὰ βάθη πρὸς ὁποιοδήποτε ὕψος, ἀπὸ μιὰ γωνιὰ πρὸς ὁποιαδήποτε ἔκταση. Ὅλα ὅμως αὐτὰ εἶναι προκαταρκτικοὶ ὄροι γιὰ τὸ ἔργο· τὸ ἔργο τὸ ἴδιο ἀπαιτεῖ κάτι ἄλλο—ἀπαιτεῖ ἀπ' αὐτὸν νὰ **ΔΗΜΙΟΥΡΓῆ** ἀξίες. Οἱ φιλοσοφικοὶ ἐργάτες μετὰ τὰ ἔξοχα πρότυπα τοῦ Kant καὶ τοῦ Hegel πρέπει νὰ καθορίζουν καὶ νὰ δώσουν φόρμα σὲ κάποια ὑπάρχουσα ποσότητα ἀξιών—δηλαδή σὲ προηγούμενες καθωρισμένες ἀξίες, δημιουργήματα ἀξιών, πού ἐπικράτησαν καὶ ὀνομάζονται μιὰ ἐποχὴ «ἀλήθειες»—εἴτε στὴν περιοχὴ τῆς **ΛΟΓΙΚΗΣ**, τῆς **ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ** (ἠθικῆς), ἢ τῆς **ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑΣ**. Αὐτῶν τῶν ἐρευνητῶν ἔργο εἶναι, ὅ,τι ἔχει συμβῆ ὡς τὰ σήμερα, ὅ,τι ἔχει τιμηθῆ, νὰ τὸ καταστήσουν σαφές, καταληπτό, νοητὸ καὶ βολικό, ὅ,τι εἶναι μακρὸ, νὰ τὸ κάμουν σύντομο, ἀκόμα καὶ τὸν ἴδιο τὸ «**ΧΡΟΝΟ**» καὶ νὰ ὑποτάξουν ὀλόκληρο τὸ παρελθόν: ἀπέραντο καὶ θαυμαστὸ ἔργο, πού γιὰ νὰ τὸ φέρῃ εἰς πέρας κάθε πνεῦμα καλλιεργημένο καὶ ὑπερήφανο, ὀπλισμένο μὲ ἐπίμονη θέληση, μπορεῖ ἀσφαλῶς νὰ εὖρη ἱκανοποίηση. **Οἱ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ΟΜΩΣ ΕἶΝΑΙ ΑΡΧΗΓΟΙ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΕΣ**. Λέγουν «Ἔτσι ΠΡΕΠΕῖ νὰ γίνῃ!» Προσδιορίζουν πρῶτοι τὸ Πρὸς Ποῦ καὶ τὸ Διατὶ τῆς ἀνθρωπότητας καὶ μ' αὐτὸ παραμερίζουν τοὺς προηγούμενους κόπους ὅλων τῶν φιλοσοφικῶν ἐργατῶν καὶ ὅλων τῶν κατακτητῶν τοῦ παρελθόντος—ἀδράζουν τὸ μέλλον μὲ δημιουργικὸ χέρι καὶ ὅ,τι ὑπάρχει καὶ ὅ,τι ὑπῆρξε, γίνεται γι' αὐτοὺς μέσον, ὄργανο, σφύρα. Τὸ «γιγνώσκειν» αὐτῶν εἶναι **ΔΗΜΙΟΥΡΓΕῖΝ**, τὸ δημιουργεῖν τῶν εἶναι νομοθετεῖν, ἢ θέλησή τους γιὰ τὴν ἀλήθεια εἶναι—**ΘΕΛΗΣΗ** ν' ἀποχτήσουν **ΔΥΝΑΜΗ**, Ὑπάρχουν σήμερα τέτοιοι

φιλόσοφοι; Δὲν ΠΡΕΠΕΙ μιὰ μέρα νὰ ὑπάρχουν τέτοιοι φιλόσοφοι ;...

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

ΟΙ σοφώτεροι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου κάθε ἐποχῆς ἦταν πάντα συμφωνοὶ στὴ γνώμη τους γιὰ τὴ ζωὴ: ὅτι δὲν εἶναι καλὴ. Σὲ κάθε χώρα, σὲ κάθε ἐποχῆ, τὰ ἴδια λόγια εἶχαν πάντοτε στὰ χεῖλια τους, λόγια γεμᾶτα ἀμφιβολία, γεμᾶτα μελαγχολία, γεμᾶτα ἀπὸ ἀηδία καὶ μῖσος πρὸς τὴ ζωὴ. Ἐκτὸς καὶ τοῦ Σωκράτη τὰ τελευταῖα λόγια ἦταν:— «Ἡ ζωὴ εἶναι μακρὰ νόσος: τῷ Ἀσκληπιῷ ὀφείλομεν ἀλεκτρονῶνα*». Κι' ὁ Σωκράτης, κι' αὐτὸς τὴν εἶχε βαρεθῆ. Τί ἀποδεικνύει αὐτό; Τί θέλει νὰ εἰπῆ; Ἄλλοτε οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔλεγαν (— ὦ, τὸ ἔχουν εἰπεῖ καὶ μάλιστα μεγαλοφώνως καὶ πιὸ μεγαλοφώνως ἀπ' ὄλους οἱ Ἀπαισιόδοξοι οἱ δικοὶ μας!): «Ὅπως κι' ἂν εἶναι, πρέπει νάχη κάποια ἀλήθεια τὸ πρᾶγμα! Τὸ CONSENSUS SAPIENTIUM εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἀληθείας». Νὰ τὸ ποῦμε τὸ ἴδιο καὶ σήμερα; ΜΠΟΡΟΥΜΕ νὰ τὸ ποῦμε; «Ὅπως κι' ἂν εἶναι, κάποια νόσος πρέπει νὰ ὑπάρχη ἐδῶ», ἀπαντοῦμε. Τοὺς μεγάλους σοφοὺς κάθε ἐποχῆς πρέπει πρῶτα νὰ τοὺς ἐξετάσουμε προσεκτικώτερα! Εἶναι δυνατόν ὄλοι πέρα πέρα, νὰ τρέμουν τὰ πόδια τους, νὰ εἶναι στεῖροι, ἐτοιμόρροποι, σὲ πορακμῆ; Μήπως ἴσως ἡ σοφία ἐπὶ τῆς γῆς μοιάζει μὲ τὸν κόρακα, πού τὸν τραβάει κάποια ἐλαφρὴ βρῶμα ἀπὸ ψοφίμι;

Ἡ ἀνευλαβὴς αὐτὴ πεποίθησις, ὅτι οἱ μεγάλοι σοφοὶ ἦταν τύποι τῆς παρακμῆς, μοῦ πέρασε ἀπ' τὸ μυαλὸ γιὰ πρώτη φορά, ἀκριβῶς στὴν περίπτωσις ἐκείνη, ὡς πρὸς τὴν ὁποία ἡ κροκατάληψη καὶ τῶν λογίων καὶ τοῦ ὄχλου ἦταν ἐντελῶς ἀντίθετες πρὸς τὴ δική μου τὴν ἄποψη. Ἐναγνώρισα στὸ Σωκράτη καὶ στὸν Πλάτωνα τὰ συμπτώματα παρακμῆς, τοὺς εἶδα ὡς ὄργανα ἀποσύνθεσις τῆς Ἑλλάδος, ὡς Ψευδοέλληνες, ὡς Ἀντιέλληνες («Ἡ Γέννησις τῆς Τραγωδίας 1872). Τὸ CONSENSUS SAPIEN-

* Ἦταν ἔθιμο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅταν ἓνας θεραπευόταν ἀπὸ μιὰ ἀρρώστεια, νὰ θυσιάσῃ ἓναν πετεινὸ στὸν Ἀσκληπιό, γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνη του.